

Keskkonnaministri määruse
„Keskkonnaministri 3. veebruari 2011. a määruse nr 10
„I ja II kaitsekategooria käpaliste püsielupaikade
kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri” muutmine”

SELETUSKIRI

1. Sissejuhatus

Vastavalt looduskaitseaduse (edaspidi *LKS*) § 10 lõikele 2 kehtestab keskkonnaminister kaitsealuste liikide püsielupaikade piirid ja kaitsekorra. Eelnõukohase määrusega muudetakse keskkonnaministri 3. veebruari 2011. a määruse nr 10 „I ja II kaitsekategooria käpaliste püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri” (edaspidi *kehtiv määrus*) § 2 lõike 9 punkti 2 alusel soohiilaka kaitseks kaitse alla võetud Aruküla püsielupaiga (edaspidi *Aruküla püsielupaik*) piire.

Keskkonnaamet saatis 19. jaanuaril 2017 Aruküla püsielupaiga piiride muutmise ettepaneku Keskkonnaameti peadirektori 19. jaanuari 2017. a käskkirjaga nr 1-1/17/64 moodustatud liikide kaitse ja võõrliikide ohjamise planeerimise komisjonile (kuhu kuuluvad Keskkonnaameti, Keskkonnaministeeriumi ja Keskkonnaagentuuri esindajad) seisukoha võtmiseks. Nimetatud komisjon kiitis 25. jaanuaril 2017 toimunud koosolekul heaks Aruküla püsielupaiga piiride muutmise eelnõu väljatöötamiskavatsuse ja LKS § 8 lg 3 kohase eksperdi arvamuse (edaspidi *ekspertiis*) eelnõu. Keskkonnaamet edastas 21. märtsil 2017 kirjaga nr 7-4/17/1850 Aruküla püsielupaiga väljatöötamiskavatsuse ja ekspertiisi Keskkonnaministeeriumile kehtiva määruse muutmise algatamiseks. Ekspertiisi on koostanud Keskkonnaameti looduskaitse osakonna liigikaitse büroo liigikaitse peaspetsialist ja taim ökoloogia ekspert MSc Iti Jürjendal (tel 733 4163, e-post iti.jurjendal@keskkonnaamet.ee). Määruse eelnõu ja seletuskirja on koostanud Keskkonnaameti looduskaitse osakonna liigikaitse büroo juhataja Marju Erit (tel 5649 6373, e-post marju.erit@keskkonnaamet.ee). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti üldosakonna jurist Kristiin Jääger (tel 680 7424, e-post kristiin.jaager@keskkonnaamet.ee), keeleliselt toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee).

2. Eelnõu sisu ja muudatuse põhjendused

Vabariigi Valitsuse 20. mai 2004. a määruse nr 195 „I ja II kaitsekategooriana kaitse alla võetavate liikide loetelu” § 5 lõike 3 punkti 65 kohaselt II kaitsekategooriasse kuuluva soohiilaka (*Liparis loeselii*) püsielupaikade kaitse alla võtmise eesmärk on väljaspool kaitsealasad asuvate elupaikade kaitse kaudu liigi soodsa seisundi tagamine. Vastavalt LKS § 3 lõikele 2 loetakse liigi seisund soodsaks, kui selle asurkonna arvukus näitab, et liik säilib kaugemas tulevikus oma looduslike elupaikade või kasvukohtade elujõulise koostisosana, kui liigi looduslik levila ei kahane ning liigi asurkondade pikaajaliseks säilimiseks on praegu ja tõenäoliselt ka edaspidi olemas piisavalt suur elupaik.

Soohiilakas on Eestis oma levila põhjapiiril. Lubjalembese liigina on taim rohkem levinud Lääne-Eestis, üksikuid leiukohti on teada üle Eesti. Soohiilakas kasvab peamiselt madala taimestikuga mätastel lubjarikastel märgadel kasvukohtadel madalsoodes, allikate ümbruses, järvekallastel ja rannaniitudel. Selliste kasvukohtade hävimine kuivenduse, ülesharimise või

võsastumise tõttu on soohiilaka elupaiku ahendanud kogu Euroopas.¹ Kui 20. sajandi keskel leidis Eestis madalsoid hinnanguliselt 515 000 ha, siis 21. sajandi alguses leidis madalsoid veel vaid 45 000 ha, neist lammi-madalsoid on hinnanguliselt kõigest 3000 ha.² Madalsoode vähenemine on tingitud peamiselt kuivendamisest.

Soohiilakas on Eestis kahaneva arvukusega käpaline ning vastavalt Eesti ohustatud liikide punasele nimestikule (2008. aasta hinnang) ohualdis liik. Soohiilaka arvukuse vähenemise peamine põhjus on soohiilaka elupaikade kadumine nende veerežiimi mõjutamise tõttu, varem pidevalt niidetud soistel aladel ka niitmise lõppemisega kaasnev võsastumine. Soohiilaka leiukohtade pikaajalise säilimise võtmeteguriks on nende alade loodusliku veerežiimi hoidmine või juba rikutud kohtades selle taastamine. Aruküla püsielupaigas on soohiilaka elupaiga peamised ohutegurid juba varasemast kuivendusest tingitud võsastumine ning ehitussurve.

LKS § 48 lõike 2 kohaselt peab II kaitsekategooria liikide vähemalt 50% teadaolevate ja keskkonnaregistris registreeritud elupaikade või kasvukohtade kaitse olema tagatud kaitsealade või hoiualade moodustamise või püsielupaikade kindlaksmääramisega lähtuvalt alade esinduslikkusest. Tartumaal on teada kaks soohiilaka leiukohta: peale Aruküla püsielupaiga on seda liiki leitud veel Tatra orust, kusjuures Aruküla püsielupaik on idapoolses Eestis üks suurimaid ja isenditerohkemaid soohiilaka leiukohti.

Esimest korda leiti soohiilakat Aruküla püsielupaigast 2003. aastal. Soohiilakas kasvab Aruküla püsielupaigas lammi-madalsoo lagedates võsavabades kohtades ning selle arvukust on hinnatud olenevalt aastast sadades kuni tuhandetes isendites. Niisugune suur arvukuse kõikumine on soohiilakale iseloomulik.

Kehtiva määruse järgi on Aruküla püsielupaik 12,7 ha suurune ning see asub Tartu linnas Emajõe vasakul kaldal Emajõe ürgoru nõlva ja Emajõe vahelisel lammil. Suurvee perioodidel Emajõe veega üleujutatud Aruküla püsielupaiga peamine väärtus seisneb Eestis haruldaseks muutunud lammi-madalsoo kooslustes ja seal kasvavates haruldastes liikides. Osaliselt on Aruküla püsielupaiga lammi-madalsood varasema kraavitusega rikutud. Kraavide lähiümbrus on hakanud võsastuma.

Aruküla püsielupaiga kaitse all hoidmine on jätkuvalt vajalik, kuid põhjendatud on nimetatud püsielupaiga piiride muutmine nii, et Aruküla püsielupaik hõlmaks kõiki kehtivasse püsielupaika jäävaid soohiilaka kasvukohti koos puhveraladega ning püsielupaigast arvatakse välja alad, kus soohiilakaid ei ole.

Määrusega asendatakse kehtiva määruse lisas esitatud Aruküla püsielupaiga kaart eelnõukohase määruse lisas esitatud kaardiga. Aruküla püsielupaiga ala, mis kehtiva määruse kohaselt kuulub kogu ulatuses sihtkaitsevööndisse, vähendatakse 4,14 ha võrra, seega väheneb Aruküla püsielupaiga pindala 4,14 ha võrra.

Aruküla püsielupaiga ulatuse vähendamine tagab kehtiva kaitsekorra säilimisel soohiilaka asurkonna säilimise antud piirkonnas. Põhjendatud on soohiilakale sobimatute alade püsielupaigast väljaarvamine, jättes soohiilaka kasvukohtadele siiski piisava puhvri lammi-madalsoo praeguse veerežiimi säilimiseks. Lisaks ekspertiisis esitatud Aruküla püsielupaiga põhja-kirdeosa vähendamisele on otstarbekas vähendada püsielupaiga ulatust ka selle lääne-edelaosas, kuna 2017. aasta 26. juuni välitöö tulemusel ei kasva nimetatud piirkonnas

¹ T. Kull, T. Tuulik. Kodumaa käpalised. 2002.

² J. Paal, E. Leibak. Eesti soode seisund ja kaitstus. 2013.

sooheelakaid ning püsielupaiga piiride vähendamine ala läbiva kraavini ja elektriliinini (millest põhja ja ida pool paiknevad sooheelaka kasvukohad) ei mõjuta sooheelaka soodsat seisundit negatiivselt, kui arvestatakse, et püsielupaigast väljapoole jääva ala arendamisel (ehitamisel, maaparandussüsteemide rekonstrueerimisel jne) tuleb säilitada Aruküla püsielupaiga senine veerežiim. Aruküla püsielupaiga ulatuse vähendamine arvestab sooheelaka kaitsevajadust, võimaldades ka muude – Tartu linnavalitsuse ja arendajate – huvide realiseerimist. Seega on püsielupaiga piiride muutmine otstarbekas ja proportsionaalne.

Eelnõukohase määrusega ei muudeta kaitstava loodusobjekti tüüpi. Ala kaitse püsielupaigana võimaldab kohaldada just kaitse-eesmärgiks oleva liigi – sooheelaka – jaoks vajalikku kaitsekorda, näiteks seada nõudeid hooldustööde käigus niidetud heina, raiutud puude ja põdsaste eemaldamise ajale soode ja poollooduslike koosluste esinemisaladel. Alal kasvavad keskkonnaregistri 26. juuli 2017 seisuga kohaselt lisaks sooheelakale II kaitsekategooria taimeliik harilik muguljuur (*Herminium monorchis*) ning mõned III kaitsekategooriasse kuuluvad taimeliigid: soo-neiuvaip (*Epipactis palustris*), kahkjaspunane sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata*) ja siberi võhumõök (*Iris sibirica*). Emajõe-äärne ala on lisaks II kaitsekategooriasse kuuluvate nahkhiirte toitumisalaks. Aruküla püsielupaiga kaitseveežiim on sobiv ka muude loetletud kaitsealuste liikide jaoks.

Kehtiva määruse kohaselt kuulub Aruküla püsielupaiga maa-ala vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele sihtkaitsevööndisse, kus kehtib LKS § 14 lõigetes 1 ja 2 ning §-s 30 sätestatud kaitsekord kaitse-eeskirjas kehtestatud erisustega. Eelnõukohase määrusega kehtivas määruses sätestatud kaitsekorda, mis lähtub sooheelaka bioloogiast ja liigi elupaiganõudlusest, ei muudeta. Kaitsekorra sätete muutmise ettepanekut ei ole tehtud ja kaitsekorda ei ole põhjust muuta.

2.1. Püsielupaiga piirid

Püsielupaiga piiritlemisel on oluline, et see sisaldab sooheelaka kasvukohta koos vajaliku puhvriga, et säilitada soo veerežiim. Kui soo veerežiim muutub oluliselt, kaob tõenäoliselt ka sooheelakale sobiv kasvukoht ning liigi seisund muutub konkreetsetes kasvukohas ebasoodsaks. Pärast ekspertiisi korrigeeriti 2017. aasta 26. juuni kaitsealuste taimeliikide inventuuri andmete alusel ettepanekus esitatud püsielupaiga piire, kuna kehtiva püsielupaiga edelaosas puuduvad sooheelaka kasvukohad ja ala kaitse all hoidmine pole põhjendatud. Kehtivast püsielupaigast on välja arvatud alad püsielupaiga põhja-kirde- ja lääne-edelaosas, kus sooheelakaid ei kasva. Püsielupaigast välja arvataval alal oli III kaitsekategooria liigi siberi võhumõõga üks kasvukoht.

Püsielupaiga piiritlemisel on lähtutud püsielupaiga ettepanekust, algatatud määruse eelnõust, eespool kirjeldatud ja kaitse tegevuskava eelnõus³ käsitletud sooheelaka elupaiganõudlusest, kavandatava püsielupaiga alal 2017. aastal tehtud kaitsealuste taimeliikide inventuurist, keskkonnaregistri andmetest ning püsielupaiga mõistliku piiritlemise printsiibist.

Piiritlemisel on aluseks võetud Eesti põhikaart (2017. aasta versioon) ning käänupunktid ja nendevahelised mõttelised sirged.

³ Sooheelaka (*Liparis loeselii* (L.) Rich.) kaitse tegevuskava eelnõu on kättesaadav Keskkonnaametist.

Loodeosas kulgeb välispiir ühemeetrise puhvriga piki vooluveekogu kallast, kusjuures vooluveekogu on püsielupaigast välja jäetud. Kirdeosas kulgeb piir mõtteliste sirgetena läbi punktide koordinaatidega X: 658 005,507 Y: 6 476 566,852, X: 658 088,300 Y: 6 476 546,325 ja X: 658 152,971 Y: 6 476 498,002. Alates kirdeosas asuvasse seisuveekokku suubuva kraavi suudmest kulgeb piir põhikaardile kantud seisuveekogu kallast mööda punktini koordinaatidega X: 658 217,815 Y: 6 476 264,234 ja sealt edasi edela poole piki kraavide kallast, kusjuures kraavid jäävad püsielupaika. Edelaosas kulgeb piir piki püsielupaika jääva seisuveekogu ja kraavi kallast, kusjuures mõlemad veekogud jäävad püsielupaika. Elektriliini lähistel kulgeb piir paralleelselt elektriliiniga 25 m kaugusel elektriliinist kuni püsielupaika kagu-loode suunas läbiva kraavini, kus välispiir on tõmmatud mõtteliste sirgetena punktidest koordinaatidega X: 657 998,609 Y: 6 476 250,076, X: 657 967,067 Y: 6 476 377,297, X: 657 956,811 Y: 6 476 472,009 ja X: 657 948,567 ja Y: 6 476 493,910 ligikaudu 15 m kaugusel kraavist nii, et kraav jääb püsielupaika.

Kehtiva püsielupaiga pindala on 12,65 ha ja muudetud piiridega püsielupaiga pindala on 8,51 ha. Eelnõukohasest püsielupaigast kokku 7,24 ha paikneb eramaal ning 1,27 ha jätkuvalt riigi omandis oleval maal. Kogu püsielupaik jääb jätkuvalt sihtkaitsevööndisse.

3. Menetluse kirjeldus

Keskkonnaamet on teavitanud Aruküla püsielupaiga piirimuudatuste kavandamisest menetlusosalisi e-kirja teel. 6. veebruaril 2017 saadeti menetlusosalistele (maaomanik Nordecon AS ja Tartu linnavalitsus) välja kaasamiskirjad, kus paluti hiljemalt 22. veebruariks 2017 esitada kirjalikult Keskkonnaametile Aruküla püsielupaiga kavandatava piirimuudatuse põhjendatud parandusettepanekud ja vastuväited. Menetlusosalistelt arvamusi ega vastuväiteid ei laekunud. Kuna 2017. aasta inventuuri tulemuste põhjal leiti, et põhjendatud on Aruküla püsielupaiga piiride ulatuse täiendav vähendamine lääne-edelaosas, toimus täiendav kaasamine. 7. augustil 2017 saadeti menetlusosalistele (maaomanik Nordecon AS ja Tartu linnavalitsus) välja kaasamiskirjad, kus paluti hiljemalt 22. augustiks 2017 esitada kirjalikult Keskkonnaametile Aruküla püsielupaiga kavandatava piirimuudatuse põhjendatud parandusettepanekud ja vastuväited. Menetlusosalistelt arvamusi ega vastuväiteid ei laekunud.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Määruse koostamisel on arvestatud vastavust Euroopa Liidu õigusele, eelkõige EÜ Nõukogu direktiivile 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taimestiku ja loomastiku kaitsest (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50) ehk loodusdirektiivile. Loodusdirektiivi artikli 2 lõike 1 kohaselt on nimetatud direktiivi eesmärk looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmisega kaasa aidata bioloogilise mitmekesisuse säilimisele EL liikmesriikide territooriumil. Aruküla püsielupaiga kaitse-eesmärk on loodusdirektiivi II ja IV lisas nimetatud ehk ühenduse tähtsusega ranget kaitset vajava soohiilaka kaitse. Püsielupaik ei kuulu Natura 2000 võrgustiku alade koosseisu.

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on neutraalne loodus- ja elukeskkonnale. Määruse rakendamine tagab jätkuvalt II kaitsekategooriasse kuuluva soohiilaka ja tema elupaikade soodsa seisundi säilimise Aruküla

püsielupaigas, mistõttu säilib looduskeskkonna mitmekesisus. Looduskeskkonna mitmekesisus tagab omakorda parema ja mitmekesisema elukeskkonna säilimise inimestele.

Kaitsealuse liigi soohiilaka kaitse aitab kaasa rahvusvaheliste kohustuste täitmisele, seega on mõju välissuhetele positiivne. Looduse mitmekesisuse ehk elurikkuse säilitamise ja suurendamise vajaduse sätestavad nii Euroopa 2020 kui ka Ressursitõhusa Euroopa tegevuskava. Sellest tulenevalt on elurikkuse vähenemise peatamiseks ja taastamiseks kinnitatud EL elurikkuse strateegia aastani 2020 (KOM(2011)2441), mis seab liikmesriigile konkreetsed ja mõõdetavad eesmärgid elurikkuse (liikide ja elupaikade seisundi) parandamiseks aastaks 2020. Kinnitatav õigusakt toetab jätkuvalt nende eesmärkide saavutamist.

Määruse jõustumisega ei kaasne olulist mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele. Määruse eelnõu kohaselt muudetakse Aruküla püsielupaiga piire, millega selle kogupindalaga väheneb 12,65 ha-lt 8,51 ha-ni. Püsielupaik jääb eelnõukohase määruse jõustumisel sihtkaitsevööndisse. Eelnõukohasest püsielupaigast paikneb 2017. aasta juuli katastriüksuste seisu järgi 7,24 ha eramaal ning 1,27 ha jätkuvalt riigi omandis oleval maal. Vastuolusid kehtivate planeeringutega ei ole.

Vastavalt maamaksuseaduse §-le 4 kaasneb eelnõu jõustumisega kohaliku omavalitsuse maamaksutulude suurenemine. Maamaksuseaduse § 4 lõike 2 kohaselt kehtib LKS §-s 30 sätestatud sihtkaitsevööndi maal maamaksuvabastus 100% maamaksumäärast. Maamaksuseaduse § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustus kehtima kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuaril. Seega püsielupaigast välja arvataval 4,14 ha-l ei kehti enam maamaksusoodustus kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuarist. Vastavalt maamaksuseaduse § 5 lõikele 4 esitavad Maksu- ja Tolliametile maamaksukohustuse väljaarvutamiseks vajalikud andmed kohalikud omavalitsused. Maamaksutulu suurenemise summa selgub Maksu- ja Tolliametisse informatsiooni laekumisel.

Esialgse arvestuse järgi suureneb maamaksutulu seoses määruse jõustumisega ligikaudu ... eurot aastas.

Vastavalt LKS §-s 20 sätestatud tingimustele ja Vabariigi Valitsuse 8. juuli 2004. a määrusega nr 242 kinnitatud korra „Kaitstavat loodusobjekti sisaldava kinnisasja riigi poolt omandamise ja ettepanekute menetlemise kord ning kriteeriumid, mille alusel loetakse ala kaitsekord kinnisasja sihtotstarbelist kasutamist oluliselt piiravaks, ning kinnisasja väärtuse määramise kord ja alused” piirab § 3¹ lõike 2 alusel Aruküla püsielupaiga kaitsekord kinnisasja sihtotstarbelist kasutamist jätkuvalt oluliselt, mistõttu püsielupaika jääv maa kuulub riigi poolt omandamisele.

Riigieelarve strateegia perioodi jooksul kulude maht ei muutu.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Vaidlustamine

Käesoleva määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätteid, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

8. Eelnõu kooskõlastamine

Määruse eelnõu kooskõlastatakse teiste ministriumidega eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu.

Andres Talijärv
Kantsler